

SAFİ, İHSAN (2022), *ABDÜLHAK HÂMİD TARHAN'IN TİYATRO ESERLERİ ÜZERİNDE ALEGORİK BİR OKUMA: HÜKÜMDARLAR*, ANKARA: KURGAN EDEBİYAT YAY., 520 s., ISBN: 978-605-7697-63-9.

BAHAR KURU

Arş. Gör., Iğdır Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı, Yeni Türk Edebiyatı Anabilim Dalı
Research Assistant., Iğdir University, Faculty of Science and Literature, Department of Turkish Language and Literature, New Turkish Literature

bhrym@gmail.com

Yazarın ORCID numarası

 <https://orcid.org/0000-0001-9923-412X>

Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Dergisi-Journal of Turkish Language and Literature
TÜRKDED-7, Aralık-December 2023 Rize

Makale Türü-*Article Types* : Kitap İncelemesi-Book Review

Geliş Tarihi-*Received Date* : 15.11.2023

Kabul Tarihi-*Accepted Date* : 28.11.2023

Sayfa-*Pages*: 111-116.

Atıf/Citation: Kuru, Bahar, (2023). “Safi, İhsan (2022), Abdülhak Hâmid Tarhan’ın Tiyatro Eserleri Üzerinde Alegorik Bir Okuma: Hükümdarlar, Ankara: Kurgan Edebiyat Yay., 520 S., Isbn: 978-605-7697-63-9.” *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 4/2: 111-116.

**SAFİ, İHSAN (2022), ABDÜLHAK HÂMİD TARHAN'IN TİYATRO
ESERLERİ ÜZERİNDE ALEGORİK BİR OKUMA: HÜKÜMDARLAR, ANKARA:
KURGAN EDEBİYAT YAY., 520 s., ISBN: 978-605-7697-63-9.**

*Arş. Gör. Bahar KURU**

Abdülhak Hâmid Tarhan, Yeni Türk Edebiyatının önemli şahsiyetlerindedir. Bu nedenle hayatı ve eserleri üzerinde pek çok çalışma yapılmıştır. Abdülhak Hâmid Tarhan'ın edebî hayatı yanında resmî ve siyasî hayatı da vardır. Abdülhak Hâmid Tarhan, Namık Kemal gibi bir aksiyon adamı değildir. Fıtratı gereği Tanzimat'ın ilk neslinin gösterdiği aktif siyasî mücadeleyi onda göremeyiz. Bu yüzden selevî ve üstadı Namık Kemal, ona kızar ve miskin olduğunu söyler.

Safi'nin çalışması Abdülhak Hâmid Tarhan'ın, Namık Kemal'in bu ithamına verdiği "*Ben miskin değil sakınım. Âsârımın istibdada taalluk eden cihetleri hiç de miskinlik eseri göstermez.*" (Safi, 2022: XV) cevabından ilham alınarak hazırlanmıştır. Abdülhak Hâmid Tarhan'ın piyeslerinde hükümdarlar önemli bir yer tutmaktadır. Bu kahramanlara alegorik özellikler yükleyerek yaşadığı dönemin hükümdarlarına özellikle Sultan II. Abdülhamid'e muhalefet etmiştir. Safi'nin, Hâmid'in siyasî ve muhalif kimliğini ön plana çıkardığı çalışması aynı zamanda Hâmid hakkında şimdiye kadar söylenegelen yanlış ve eksik hükümleri de tamamlaması ve düzeltilmesi açısından dikkate

değerdir.

Çalışma beş ana bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde Türk edebiyatında edebiyatçı-devlet adamı ilişkileri hakkında genel bilgiler yer almaktadır. Abdülhak Hâmid Tarhan'ın bağlı bulunduğu edebî ekolün edebiyatçılarına kadar siyasîlerle edebiyatçıları arasındaki ilişkiler verildikten sonra Abdülhak Hâmid Tarhan'ın siyasî yönü gösterilir. Siyasî faaliyetini edebî eserleriyle yapan ve bunlarla "efkâr-ı umumiye"yi etkilemeye çalışan Abdülhak Hâmid Tarhan'ın kullandığı metot farklıdır.

* İğdır Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı, Yeni Türk Edebiyatı Anabilim Dalı, bhrym@gmail.com

Birinci bölümde Abdülhak Hâmid Tarhan'ın hükümdarlık hakkındaki genel görüşleri verilir. Hâmid, hükümdarların, vazifelerini güzel yaptıkları takdirde popüler olacaklarını ve millet tarafından sevilleceklerini söyler. Ona göre hükümdarların sevilmesi ve popüler olması için gerekli şartlardan biri de vazifelerini güzel yapmalarıdır. Hâmid, her ne kadar bir hükümdarın savaş yapmaması ve savaşa sebep olmaması taraftarıysa da savaş olduğu zaman ordusunun başında bulunması gerektiği görüşündedir. Bu nedenle de hükümdarların savaşa katılmamalarını tenkit eder. Hâmid, hükümdarların yaşça büyüklük bakımından değil, liyakat bakımından tahta geçmelerini savunur. Yine ordunun ve milletin başarısının salt hükümdarlara ait olmadığını, ordu ve millet olmadan hükümdarın tek başına bir şey yapamadığını söyler. Hükümdarların, hükümdarlıklarından dolayı gururlanmamaları gerektiğini, ne kadar hükümdar olsalar da halka muhtaç olduklarını hatırlatır. Hâmid, halkı düşünmeyip sadece hükümdara var ol, çok yaşa demenin de doğru olmadığını ifade eder. Hükümdarların yanı sıra vatandaşların da vatana hizmet etmesi gerektiğinden bahsederek hükümdarların adaletli ve insafli olmalarının gerekliliği üzerinde durur.

İkinci bölümde Abdülhak Hâmid Tarhan'ın hükümdarlar hakkındaki görüşlerine yer verilmiştir. Bu hükümdarların bir kısmı yerli bir kısmı yabancı olup gerçek hayatta yaşamış hükümdarlardır. Bazılarıyla bizzat Hâmid hayatında görüşmüştür. Hamid, *Turhan* adlı eserinde Sultan I. Murad'a, onun Kosova Muharebesi'ne ve şehit edilmesine yer verir. Onu "Hüdavendigâr" sıfatıyla anar ve övücü sözlerle anlatır. Bununla birlikte savaş karşıtlığını devam ettirerek Sultan Murad Hüdavendigâr'ı savaş suçlusunu olarak göstermeye çalışır. *Tayflar Geçidi*'nde Sultan Yıldırım Beyazıt'ın Timur'la olan Ankara Savaşı meselesini işler. Fatih Sultan Mehmed için yazdığı *Merkad-ı Fatih'i Ziyaret* isimli şiirinde Fatih'in padişahlar padişahı olduğunu ve bütün milletin onun türbedarı olduğunu söyler. Bu şiirin de konusunu piyeslerinde olduğu gibi tarihten alarak devrini tenkit eder. Fatih Sultan Mehmed'i örnek alıp yücelterek ülkeyi yönetenlere de böyle olmaları gerektiği mesajını vermek istemiştir. Yavuz Sultan Selim için yazdığı *Kabr-i Selim-i Evvel'i Ziyaret* isimli şiiri ile *Ruhlar* adlı eserinde Yavuz Sultan Selim'e ve politikasına olan beğenisini ifade eder. *Liberte* adlı alegorik eserinde Sultan Abdülaziz'in hal' edilmesinden bahseder ve bunu bir bayram olarak görür.

Yine *Liberte*'de ve mektuplarında tarihi gerçeklere aykırı olarak Sultan V. Murad'ın meşrutiyeti ilan edemediği için kederlenip delirdiğini ileri sürer. Hâmid, Meşrutiyet padişahı dediği Sultan V. Mehmed Reşad'ı Çanakkale Zaferi'nden sonra yazdığı *Yadigâr-ı Harb* adlı eserinde İslam halifesi olarak gösterir. Hâmid, *Hatıralar*'da yeni rejimin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk ile olan görüşmelerinden de bahseder. *Gıyaben Dumlupınar'da* adlı şiirini "Zaferimizin büyük serdarı, muazzam Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine" (Safi, 2022: 97) diyerek Atatürk'e adanmıştır. Bundan başka *Dahi-i Teceddüd*'e, *Büyük Gaziye* ve *Gazi* isimli üç

şiiir daha yazmıştır. Cumhuriyet'in 10. yılı dolayısıyla yazdığı *Halk* adlı uzun şiiirinde de Atatürk'ten övgüyle bahseder. Hâmid, tenkit ettiği hükümdarların karşısına bir hükümdar olmamakla birlikte ideal kişi olarak Midhat Paşa'yı çıkarmıştır. Sultan Abdülaziz ve Sultan II. Abdülhamid'e karşı Midhat Paşa ve arkadaşları saflarında yer almış ve kendini onlardan görmüştür. Eserleriyle fikri olarak onlar lehinde "efkâr-ı umumiye"yi davet etmeye çalışmıştır.

Hâmid'in, Avusturya İmparatoriçesi Elizabeth'e olan hayranlığı hayatında ve hatıralarında önemli bir yer tutmaktadır. Çocukluk aşkı olarak gördüğü Elizabeth yüzünden Paris'teki kolejde olay çıkartmış, Keçecizâde İzzet Fuad ile kavga etmiş, ağabeyinden tokat yemiştir. Bu mesele, Hâmid'in şahsiyeti hakkında ipucu vermesi bakımından da önemlidir. Hâmid, Avusturya İmparatoru Charles'la İngiltere Kralı George'un düğününde ve imparator olarak İstanbul'a geldiğinde görüştüğünü söyler. Brüksel büyükelçiliği görevi sırasında tanıştığı Kral II. Leopold'dan da bahseder. İngiltere Kraliçesi Victoria'nın vefatı münasebetiyle *Hatıralar*'da ondan uzun uzadıya bahseder. İngiltere Kralı VII. Edward, İngiltere Kralı George ve İran Şahı Nasuriddin de görüştüğü diğer hükümdarlardır. Hâmid, Avusturya İmparatoriçesi Elizabeth hariç bahsi geçen hükümdarlarla bir vesile ile görüşmüştür. Bunlar haricinde Hâmid'in yaşadığı dönemde yaşamayıp kurmaca eserlerinde yaşayan ve gerçek hayatta da yaşamış hükümdarlardan Moğol hükümdarı Cengiz ile Timur'dan da bahsedilir.

Kitabın üçüncü bölümünde "*Abdülhak Hâmid Tarhan'ın Eserlerinde Hükümdarların Etrafındakiler*" (Safi 2022: 141) başlığı altında Hâmid'in genellikle zalim hükümdarların yardımcılarını tenkit ettiği eserlerine yer verilmiştir. Hâmid, bu eserlerinde devrinin hükümdarları için söyleyemediklerini etrafındakiler için söyler. Bunun için kullandığı metot alegoridir. Eserlerinde doğrudan devrin hükümdarını değil de alegorik olarak etrafındakileri tenkit eder. Bazı eserlerinde her ikisini birden tenkit ettiği de görülür. Bu eserlerde Hâmid, çok ağır ifadeler kullanır ve ağzına geleni söyler. Bu da muhalefetinin şiddetini göstermesi bakımından önemlidir.

Dördüncü bölümde Abdülhak Hâmid Tarhan'ın tiyatro eserlerindeki hükümdarlar üzerinde alegorik okuma yapılarak bunların gerçek hayatta kimler olduğu, Hâmid'in bunlarla kimleri kastettiği ve alegorik olarak onlara nasıl baktığı, nasıl tenkit ettiği tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu metotla hem Hâmid'in eserlerinin hem de siyasî düşüncesinin daha iyi anlaşılması amaçlanmaktadır. Hâmid, istibdada bakan cihetlerde, alegorik olarak Sultan Abdülaziz ve özellikle Sultan II. Abdülhamid ile onların yaptıklarını ve etrafındaki adamları tenkit etmiştir. *Duhter-i Hindu*'da alegorik olarak Sir Bortel'in şahsında Sultan Abdülaziz'i tenkit etmektedir. Hâmid, muhalefetinde çok sert ve acımasızdır. Bu da eserin gerçekliğini ve tiyatro tekniğini zedelemektedir. Konusunu eski tarihten aldığı *Sardanapal*, kendi deyimiyle istibdada karşı bir kıyam, bir isyan ve bir ihtilâl eseridir. Eseri Sultan Abdülaziz döneminde yazdığı halde o zaman yayımlatmadığı için Sultan II. Abdülhamid'i de eklemiştir. Bu nedenle eserin gerçekten Sultan

Abdülaziz veya Sultan II. Abdülhamid için yazıldığı belli değilse de Safi, hükümdarın özelliklerine ve Hâmid'in onun için söylediklerine bakıldığında bu hükümdarın Sultan Abdülaziz olduğu görüşünün ağırlık kazandığını belirtmektedir. Hâmid, konusunu Endülüs Tarihinden aldığı eserlerin ilki olan *Nazife*'de de Sultan Abdülaziz'i tenkit etmektedir.

Hâmid, Midhat Paşa'nın İstanbul'dan Avrupa'ya sürülmesi üzerine tepki mahiyetinde yazdığı *Liberte*'yi ancak 36 sene sonra *Türk Yurdu* mecmuasında tefrika ettirebilmiştir. *Liberte*, baştan sona kadar alegorik olarak yazılmıştır. Hâmid, piyeste Sultan II. Abdülhamid'den ziyade asıl etrafındakilere hücum eder. Fakat bunda da acemi olması nedeniyle başarılı olamaz. Etrafındakileri kötülerken Sultan II. Abdülhamid'i de kötülediği açıklık kazanır. Hâmid'in Türk-Rus Savaşı'ndan ilham alarak yazdığını söylediği *Nesteren*'de ise 93 Harbi'ndeki yenilginin sorumlusu olarak Sultan II. Abdülhamid'i gösterir. Fakat Safi, Hâmid'in bu noktadaki muhalefet ve tenkitlerinin asılsız olduğunu söylemektedir. Yine Safi, eserde, Hâmid'in açıkça bahsettiği bir Osmanlı hükümdarı olmamakla birlikte yazıldığı tarih göz önünde bulundurulduğunda Gazanfer'in, Sultan II. Abdülhamid olduğunu söylemenin mümkün olduğunu ifade etmektedir. Safi, bu eser üzerindeki alegorik okumasında Gazanfer'in Sultan II. Abdülhamid, Behram'ın ise Midhat Paşa olabileceği üzerinde durur. Hâmid, Endülüs Tarihi ile ilgili yazdığı beş piyesten biri olan *Tarık*'da da Sultan II. Abdülhamid'i tenkit eder. Endülüs'ün fetihten önceki kralı Rodrik'in Sultan Abdülaziz veya Sultan II. Abdülhamid olduğu belli değildir. Safi, burada tespit ettiği bazı özelliklerle Kral Rodrik'in bilinen aksine Sultan II. Abdülhamid değil, Sultan Abdülaziz olduğu kanısındadır. Bu tespitlerden biri Tarık'ın Kral Rodrik'i öldürmesinin Sultan Abdülaziz'in ölümüyle olan münasebetidir.

Hâmid, konusunu Endülüs Tarihinden aldığı ve *Tarık*'ın devamı sayılabilecek eseri *İbni Musa yahut Zatülcemal*'de, Halife Süleyman'ın şahsında Sultan II. Abdülhamid'i tenkit etmektedir. Ayrıca *Tarık*'taki Rodrik'in tenkidini de *İbni Musa*'da devam ettirir. Burada farklı olarak Kral Rodrik'in Sultan II. Abdülhamid olduğu kesinlik kazanır. Hâmid, *İbni Musa*'yı "vicdan-ı umumîye müessir şeyler olmasından dolayı" (Safi, 2022: 283) eserlerinin en önemlisi olarak kabul eder. Eser, içinde barındırdığı ağır ifadelerden dolayı tefrika edilirken yarıda kalmış ve Sultan II. Abdülhamid döneminde basılması mümkün olmamıştır. Yine konusunu Endülüs Tarihinden aldığı *Tarık* ve *İbni Musa*'nın devamı olan eseri *Tezer*, basit bir aşk, kıskançlık ve intikam hikâyesi olarak görünür. Hâmid'in, konusunu Endülüs Tarihinden aldığı eserlerinin tamamı için "Bu eserlerin hepsi dönemin özlem duyulan fikir ve kavramların yer aldığı eserlerdir." (Safi, 2022: 310) şeklindeki değerlendirmesi *Tezer*'in alegorik özellikler taşıdığını göstermektedir. Bu bağlamda Melik Abdürrahmanü's-salis'in Sultan II. Abdülhamid mi yoksa Midhat Paşa mı olduğu net değildir. Hâmid'in, konusunu eski tarihten aldığı eseri *Eşber*, her ne kadar kahramanlık ve vatansızlık yönüyle değerlendirilse de Safi, eserin ana fikrinin savaş

karşıtlığı olduğunu söylemektedir. İstibdada bakan cihetiyle de *Eşber*'i, Hâmid'in "Benim fitratımda müstebit ve mütegaliblere karşı daimi bir kindarlık vardır." (Safi, 2022: 329) sözünden hareketle dönemin padişahı olan Sultan II. Abdülhamid'e izafe eder. Kesin olmamakla birlikte İskender'in Sultan II. Abdülhamid olmasına karşın Eşber'in de Midhat Paşa olabileceğini söyler.

Hâmid, karışık, anlaşılmaz ve tuhaf eserlerinden olan *Zeynep*'te her ne kadar Sultan II. Abdülhamid veya başka birisiyle ilgili bir mevzu olmadığını söylese de Safi, alegorik okumasında A'lâ'nın, Sultan II. Abdülhamid ile olan benzerliğine dikkati çekmektedir. Hâmid, *Zeynep*'i çok önceleri yazmasına karşın yayımlatamamıştır. Yayımlatana kadar geçen süre içerisinde esere birçok ilaveler yapmıştır. Dolayısıyla eserin önceki şeklinde Sultan II. Abdülhamid veya başka bir padişahla ilgili yerler olmayabilir. Büyük bir ihtimalle yayımlanması için bunları çıkarmış veya değiştirmiştir. Hâmid'in, bu eser yüzünden Londra'daki görevinden alındığı da hatırlatılırsa eserin alegorik okumayı gerektirdiği söylenebilir. Fakat Hâmid bu alegoriyi iyi yapamamıştır. Londra'da yazıp Brüksel'de bitirdiği eseri *İlhan*'da İlhan'ın Sultan II. Abdülhamid ve Vezir Emir Çoban'ın da Midhat Paşa olduğunu söylemek mümkündür. Eser, Sultan II. Abdülhamid döneminde yazılmasına rağmen basılması onun hükümdarlığından sonradır. Bu nedenle de Hâmid, onunla ilgili düşüncelerini çekinmeden söylemektedir. Hâmid'in, konusunu Endülüs'ten aldığı diğer eseri *Abdullahü's-Sagîr*'de tenkit ettiği hükümdarın gerçek hayatta herhangi bir hükümdar olduğunu söylemek zordur. Eserin yazıldığı tarihte hükümdar olarak Sultan V. Mehmed Reşad olsa da özellikler tam olarak onu yansıtmamaktadır. Eserin ayrıca Hâmid'in Brüksel'deki görevinden azledilmesiyle de sıkı bir ilişkisi vardır. *İlhan*'ın devamı olan *Turhan*, herhangi bir hükümdara izafe edilmesi bakımından alegorik okumaya müsait değildir. *Hakan* ise Hâmid'in son döneminde yazdığı eseridir. Hakan Türk milletini, Türk halkını dolayısıyla onun başında olanları, yönetenleri temsil eder. Eserin yazıldığı dönemde Türk milletinin başında Atatürk olduğu için Hakan'ın da o olma ihtimali vardır. Fakat tarihi gerçeklere uygunluk açısından Hâmid'in başarısızlığı, birkaç yerde ufak benzerlikten öteye geçemez. Hâmid, *Hakan*'da, egemenlik kayıtsız şartsız milletindir görüşüne uygun bir görüşle cumhuriyet sistemini savunur.

Beşinci bölümde Abdülhak Hâmid Tarhan ve Sultan II. Abdülhamid arasındaki ilişki müstakil olarak ele alınmıştır. Bunda Hâmid'in asıl veya esas siyasî muhalefeti, ilişkisi ve mücadelesinin Sultan II. Abdülhamid'le olan münasebeti rol oynamıştır. Hatıraları, mektupları ve şiirleri ile arşivlerdeki belgelerinden hareketle Abdülhak Hâmid Tarhan'ın Sultan II. Abdülhamid ile olan ilişkisi verilmeye çalışılmıştır. Hâmid, özellikle *Mektuplar*'da, Sultan II. Abdülhamid'e karşıdır. Paris yıllarında bu muhalefeti düşmanlık derecesini bulur. *Hatıralar*'da ise bu muhalif tavrı yumuşamakla birlikte yine de görülmektedir. Sultan II. Abdülhamid ise memuriyetlerle, rütbe ve nişanlarla, hediyelerle Hâmid'i yumuşatmış, yapabileceği zararı kırmaya çalışmıştır. Bu

nedenle de Hâmid'in ilk yıllardaki hiddetini, şiddetini ve muhalefetini sonraki eserlerinde görmemekteyiz. Özellikle oğlunun hastalığında Sultan II. Abdülhamid'in gösterdiği davranış, Hâmid'i çok etkilemiştir. Hâmid, hayatı boyunca bunu unutamayacağını söylemektedir. Hâmid, Sultan II. Abdülhamid'in doğumunun ellinci yılı münasebetiyle yazdığı ve arşivlerde Kaya Bilgegil tarafından bulunan kasidesinde ise onu metheder. Bu durum Hâmid'in izlediği siyaseti göstermesi bakımından önemlidir. Hâmid, ilişkilerinde iyi davranmıştır ama muhalefet etmekten de geri durmamıştır. Bu kasidesi dışında II. Meşrutiyet'in ilanı üzerine yazdığı ve Sultan II. Abdülhamid döneminden de bahsettiği *Hürriyet Neşidesi* ve *İkinci Neşide-i Hürriyet* başlıklı iki şiiri daha vardır. Bu şiirler hürriyet coşkusuyla kaleme alınmış kötü şiirlerdir. Safi, bu bölümde ayrıca doktora çalışmasında Başbakanlık Osmanlı Arşivindeki çalışmaları sırasında tespit ettiği Hâmid'in Sultan II. Abdülhamid ile ilişkisini gösteren resmi belgeleri daha detaylı bir şekilde vermektedir. Tespit edilen ve bizzat Hâmid'in kaleminden çıkan 18 belge direkt bu ilişki ile ilgilidir. Bir kısmı resmi vazife gereği yazılmış arızalar olmasına rağmen büyük bir çoğunluğu hususidir. Hâmid'in bu belgelerde Sultan II. Abdülhamid ile ilgili ifadeleri, tiyatro eserlerindeki, *Mektuplar* ve *Hatıralar*'daki ifadelerinden farklıdır. Bu nedenle Safi, Hâmid'in Sultan II. Abdülhamid'i tenkit eden tavrını özel hayatı ile memuriyet hayatında sürdürmemesinin hayal kırıklığı yarattığını söyleyerek bu davranışını yadırgar. Hâmid'in resmi görevleri yüzünden böyle davrandığı söylene de tespit edilen belgelerden bazıları (Sultan II. Abdülhamid'in doğumu münasebetiyle yazdığı bir kaside ve tebrik) bunu doğrulamamaktadır. Dolayısıyla Hâmid'in bunları yazmasında resmi bir mecburiyeti yoktur. Ayrıca burada kullandığı üslup da resmi değildir. Safi, burada akla gelebilecek diğer itirazı da değerlendirir. O da Hâmid'in bunu resmi görevlerinde kalabilmek, padişahın şerrinden emin olabilmek veya yeni görevler alabilmek maksadıyla yazmış olabileceğidir. Bu seferde Hâmid, eserlerinde o kadar tenkit ettiği hükümdarların etrafındaki müdahinlerin (ikiyüzlülerin) durumuna kendisi düşmekte, diğerleri gibi menfaati gereği o da padişaha dalkavukluk etmektedir.

Sonuç olarak Hâmid, muhalif olduğu Sultan Abdülaziz'den ve özellikle Sultan II. Abdülhamid'den kalemiyle intikam alma yolunu seçmiştir. Eserleriyle onlarla mücadele etmiş ve aleyhlerinde "efkâr-ı umumiye"yi hazırlamıştır. Siyasî mücadelesini ve muhalefetini yaparken de genellikle eserlerinin konusunu tarihten ve kahramanlarını da hükümdarlardan almıştır. Bu hükümdarların bir kısmı kurmaca dünyanın dışında gerçek hayatta da yaşayan hükümdarlardır. Böylelikle Hâmid, onları rahat tenkit edebileceğini düşünmüştür. Fakat bunda başarılı olamamış, eserlerinin yasaklanmasına, görevden alınmasına, sürgün edilmesine engel olamamıştır. Takip ettiği metot anlaşıldığı için bazı eserlerini de yayımlatamamıştır. Hâmid'in böyle bir metot takip etmesinde alegorinin de etkisi vardır. Eserinde işlediği hükümdardan kastının, dönemin hükümdarı olduğu anlaşılacağından onu değil de alegorik olarak etrafındakileri tenkit etme

yoluna gitmiştir. Böylece sözlerinin şiddetini hafifletmeyi, dönemin hükümdarına iyi görünmeyi ve gelebilecek saldırıların yönünü değiştirmeyi amaçlamıştır. Bazı eserlerinde ise her ikisini birden tenkit ettiği görülür. Bu eserden esere farklılık gösterir. Son tahlilde Hâmid, eserlerinin içerisinde çeşitli vesilelerle düşüncelerini, görüşlerini ve tenkitlerini serpiştirdiği alegorilerinde başarılı olamamıştır. Eserlerin geneli düşünüldüğünde tarihi gerçeklere ve şahsiyetlere uymayan alegoriler yaptığı görülmektedir. Hâmid'in bu tutumu, okuyucuyu yanıltacak sonuçlar doğurması yanında tiyatro tekniği açısından da aksaklıklara sebep olmuştur.

Hocamıza bu kıymetli çalışmasını literatüre kazandırdığı için teşekkür ederiz.

Kaynakça

Safi, İhsan. (2022). *Abdülhak Hâmid Tarhan'ın Tiyatro Eserleri Üzerinde Alegorik Bir Okuma: Hükümdarlar*, Ankara: Kurgan Edebiyat Yay.